

... nem ugyanabba a folyóba lépve ...

Az új pszichológiai kézikönyv természeti
emberszemléletéről

Pléh Csaba (főszerk.); Sass Judit – Gervain Judit – Meskó Norbert
(szerk.) *Pszichológia*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2022. 1 198 oldal.

2022-ben új pszichológia-kézikönyv látott napvilágot az Akadémiai Kiadónál, Pléh Csaba főszerkesztő és három társszerkesztő, Gervain Judit, Meskó Norbert és Sass Judit rendszerező munkájaként. A könyv újszerű vállalkozás, mert egyszerre kíván megfelelni egy praktikus kézikönyv és egy új tematikát nyújtó szakmai anyag követelményeinek. Ez az átfogó, ugyanakkor új szemléletű szöveggyűjtemény a kortárs pszichológia tudományos áramlataiba illeszkedve választ kínál a kérdésre: hogyan, milyen irányokból közelítsünk az ember lelki világának megismeréséhez. A kötet harminc szerzője heroikus küzdelmet vállalt, amikor egyéni kutatói munkáját közös tudományos tematikába szervezve egységes szakmai mondanivaló kialakítására törekedett. Közel 1 200 oldalon, 21 fejezetre tagolva harminc pszichológus összehangoltan közvetíti a kötet szakmai üzenetét: a 21. századi pszichológia kutatási területeinek egységét csakis interdiszciplináris keretek között lehet megteremteni. Az interdiszciplinaritás a kortárs tudomány általános jellemzője, így nem meglepő a törekvés. Ugyanakkor különlegesség, hogy a könyv szerzői ezzel a szemléletmóddal a nagyközönséget és a szakmát egyaránt megcélozták. A tanulmányokat olvasva ez jól érezhető, mert a szerzők értelmezői

szándéka mellett a magyarázó erő is megjelenik. A kötet külön érdeme a kimerítő bibliográfia; a szerzők minden fejezet végén megadják a téma legfontosabb és egyben legfrissebb szakirodalmát, így a kézikönyv tankönyvként is jó szolgálatot tehet majd számos felsőoktatási képzésben. A szerkesztői szándék, bár kézikönyv-tematikaként merőben új, mégsem ismeretlen azok számára, akik járatosak a főszerkesztő lélektani munkáiban. Pléh Csaba kognitív pszichológiai kutatásai során az embert alapvetően kultúraalakító lénynek tekinti, aki társas interakcióiból és egyéni észlelési tapasztalatai segítségével tud saját magára reflektálni. A kötet tematikájában meghatározó szerepet kapott az ember biológiai fejlődését kísérő kultúrateremtő képesség, amely – egyebek mellett – az egyének sokszínűségét hivatott szolgálni. E sokszínűség elsősorban mentális komplexitásra referál, amelyet a pszichológia tudományának összetettsége is jól tükröz. Ebből kiindulva a kötet szerzői saját tudományuk részterületeit is igyekeztek összehangba hozni egymással, amikor az emberről „feljegyzett” pszichológiai ismereteket áttekintve a társadalom, a fejlődés és az evolúció aspektusaiból teremtették meg újszerű mondanivalójukat. Eszerint a megismerő ember társas és kulturális

szempontból egyaránt determinisztikus példánya az evolúciónak. A tanulmányok két eszmei alappillére a lelki jelenségek és a viselkedés. Ezeket négy szempont szerint vizsgálják a szerzők. Az idegrendszer, az evolúció, a fejlődés és a kultúra mint az értelmezés tematikus kritériumai az interdiszciplináris értelmezési keret elvi szükségszerűségét jelzik. Ugyanakkor fenntartják az evolúciós pszichológiának azt az alapvetését, amely szerint az ember lelki élete a természeti folyamatokba integráltan alakul. Ezért, bár a kötetben nem találkozunk metafizikai, spirituális, valláslélektani, mitológiaeelméleti vagy szellemtörténeti magyarázatokkal, a lelki élet kultúraelméleti evidenciájának hangsúlyozásával a kötet implicit módon mégis ez irányú alternatívát is kínál a bölcsészettudományi kutatók számára. Annál is inkább, mert a könyv szerkezetének és tematikai hátterének vizsgálata során azt találtam, hogy a harminc szerző huszonegy fejezetében 2:3 arányban (8–12) oszlanak meg a filozófiai kitekintéseket kínáló fejezetek, valamint a szigorú értelemben vett pszichológiai részterületeket bemutató szövegrészek. Ebből látható, hogy a kötet interdiszciplináris értelmezői igénye lehetővé teszi a tanulmányok bölcsészettudományos tematizálását is. A szerzők önbejeljesítő módon részben megvalósították a kötet célját, és saját maguk szolgáltatták az első példát a pszichológia egyes kérdéseinek interdiszciplináris értelmezésére. A rögzítetten szaktudományos fejezetekben az etológia interdiszciplinaritása (Gergely Anna – Kiss Anna, 3), a főemlősök és az ember rokoni kapcsolatának komplex kérdésköre (Csathó Árpád – Hoffmann Gyula – Hernádi István, 4), a nyelv evolúciós értelmezése (Schnell Zsuzsanna, 8), a nyelvtanulás biológiai alapjai (Ladányi Enikő – Gervain Judit – Forgács Bálint, 9), a számok mentális feldolgozása (Krajcsi Attila, 10), a szex és szerelem

fejlődéslélektani kérdései (Meskó Norbert – Óry Fanni, 11), a csoport és hálózat társadalmi jelenségei (Kardos Péter, 12), pszichológia és politika kapcsolata (Sass Judit, 14), a versengés lélektana (Fülöp Márta – Szabó Zsófia Éva, 17), a tehetség kognitív háttere (Fodor Szilvia – Kovács Krisztof, 18), a személyiség evolúciós kérdései (Bandi Szabolcs Ajtony – Gyuris Petra, 19), a nemi különbségek (Pléh Csaba – Boross Ottilia, 21) kérdésköreivel a szerzők az akadémikus pszichológia aktuális világát mutatják meg az olvasónak, ugyanakkor a fogalmak köré szervezés tematizálási módszere általános humántudományos megközelítést sejtet.

Emellett, mintegy kiegészítésként áll az első fejezet, amelyben Pléh Csaba a pszichológia oksági modelljeinek bemutatásával közérthetően magyarázza a kortárs pszichológiának azt a komplex szemléletmódját, amely a mentális történéseket a neurális és kulturális folyamatok dinamikus együttműködésaként fogja fel, kitérve ezzel az értelmezési keretet a bölcsészeti és társadalomtudományos kutatások számára. A kötet egyik kultúrelméleti érdeme épp abban áll, hogy a 21. század információs társadalmában helyet ad az olyan kérdéseknek, mint az ember mibenléte, pszichológia és kultúra viszonya, az önreferálás és önreflexió tudati háttere, vagy a technika innovatív lehetőségeinek etikai korlátai. Ennek igen nagy filozófiai jelentősége van, hiszen a kortárs filozófia legfontosabb kutatásai közt találjuk az emberi agyra, a kreativitásra, a társas és etikai igények állandóságára, a tanuláselméletekre, az emberi tulajdonságok algoritmizálhatóságára vagy a transzhumanizmus technikai és etikai szempontjaira vonatkozó kérdéseket. A filozófiai kitekintést engedő fejezetek ezeket a kérdéseket érintik úgy, hogy a magyarázatok, valamint a válogatott szakirodalom szakmai iránymutatást kínál a témák tágabb tudományos összefüggéseinek

feltérképezéséhez. Az agy és lélek kapcsolatának öntudati jelentősége (Nádasdy Zoltán, 2), az ember világszlelésének fejlődése (Kocsis Zsuzsanna, 5), a változó agy szerepe az emlékezésben (Keresztes Attila, 6), kulturális emlékezéstörténet (Liszkaï-Peres-Király 7), az ember etikus viselkedésének evolúciós rejtélye (Birkás Béla, 13), a humor társadalmi jelentősége (Schnell Zsuzsanna, 15), az együttműködés és siker evolúciós és antropológiai összefüggései (Kovács Judit, 16), valamint a kultúrák és a szelf kapcsolatának vizsgálata (Hargitai Rita, 21) által a kötet valóban elérte tágabb kultúrelméleti célját, mert humán interdiszciplináris kitekintéseknek ad iránymutatást. A megértés, a fogalomhasználat és a fogalomalkotás folyamataira irányuló lélektani vizsgálatok olyan kortárs nyelv- és tudatfilozófiai kérdésekhez vezetnek, mint az emberi gondolkodás és nyelvhasználat szabályai a humán gondolkodásban és a mesterséges intelligencia területén, a megértés mint értelmezés gadameri hermeneutikai örökségének kortárs elemzési lehetőségei, a mentális állapotok intencionalitása, az önevidencián mint kognitív teljesítményen túli tudattalan kérdése és az infinitezimális filozófiai kérdésköre, a fenomenológia észleléseleméletei, a fogalmi gondolkodás és ontológia metafizikai kapcsolata, vagy az ember

mint narratív lény tudományos vizsgálata. A kötet által bemutatott elemzői irányok mögötti kérdések egyszerre régiek és újak, hiszen az ember által vizsgált ember sajátos értelmezői helyzete örök tudományos szituáció is egyben, amelyben saját magunk vizsgálatának évezredek kérdésköréhez térünk vissza újra és újra. Az új pszichológia-kézikönyv szerzői a természetben élő emberrel kapcsolatos naturális alapkérdéseket teszik fel, és ezzel a görög természetbölcselek útjára – bár nem ugyanabba a folyóba – lépve az embert és környezetét egészként szemlélve olyan évezredek kérdésekhez vezet(het)ik vissza az olvasót, mint a logosz oksági összefüggéseinek megértése, az értelem és ész platóni distinkciója, a személyiségfejlődés filozófiai vizsgálata, vagy a lelki alkatok arisztotelészi elmélete. A sor természetesen folytatható és arra mutat rá, hogy az új pszichológia-kézikönyv szerzői sokféle nézőpontot egyesítve sokféle értelmezői lehetőséget kínálnak arra vonatkozóan, hogyan gondolkodjunk ember és természet viszonyáról, vagy arról, hogy mit jelent az ember mint természeti és kulturális lény. A kötettel széles körű filozófiai diskusszió és egy új, 21. századi, platóni értelemben vett filozófiai dialógus lehetősége nyílt meg a tudományok képviselői és a művelt nagyközönség számára. Kezdődjék hát a Lakoma!